

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1995 m. gruodžio mėn. 2 d. / December 2, 1995

Nr. 234(43)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Laiptai

Kopėčiomis nepasitikiu. Jas reikia į ką nors atremti. Ir tuo vis tiek nesi tikras. Lipdamas bijai, kad apačioje galai nepaslysti, kad skersinis staiga neišlūžti, kad kartys neprarastų pusiausvyros. Žodžiu, kopėčias supa abejonė.

Kas kita su laiptais. Jie gi yra patvariai tapę pastato, įkalnės, skardžio dalimi. Net nepatogu sakyti — laiptus tiesiog šlovinti, nuo pat vaikystės Kauno Žalio kalnyje. Kopdamas neretai įsi-vaizduoju, lyg būčiau lengvaatletis prizininkas, kuriam pavesta, pasiekus viršūnę, su fakelu uždegti olimpinę liepsną. Ar ne gražu!

Dėl viso ko pacituosiu kelis Sauliaus Repečkos sakinius, vaizduojančius ir viršūlipimo apeigą, iš rašinio „Ateinantis“ (*Literatūra ir menas*, 1994.II.12):

„Kopimas laiptais skatina standžiau įsitempti raumenis, plačiau ir lengviau alsuoti krūtinę, energingiau ir tvirtiau mušti širdį. Jis eina lengvai, jausdamas kietas laiptų pakopas po kojomis, drėgno oro kvapą ir skonį burnoje, dairdamasis į senovines duris, tamsias sienas, aplūsiusius turėklus, kartu klausydamasis ir savo žingsnių, ir širdies plakimo. Įsitempia raumenys, ir viršūn žemyn, štai... kaip kūdikis, atsispiria į motinos iščias, neleidžiančias jam prasmegti tuštumoje, viršūn žemyn, kaip stūmoklis turbinoje...“ Šitaip dažnas iš mūsų kartais pasidarbuoja.

Laiptai yra tam, kad užliptum ir viršū ir po to nepaslydęs nuliptum. Jie suteikia žmogui pasitikėjimą savimi, kad štai be kitų pagalbos, be mechaninių priemonių gali pats atlikti stūmoklio judesius ir tuo metu apie tai mąstyti, žvelgti į viršū ar į apačią, į dausus, ar į žemę... Mane iš tiesų visų pirma domina pats kopimas ir viršū. Gal šitaip sakymas peršu vertybių simbolizmą — veržimasis į tolumas, aukštumas, į gėrio orbitą... Ne, ne — bent šiuo metu man labiau rūpi fiziška kopimo tikrovė. Mankšta kūnui, o ne dvasiai. Galų gale mankštindamiesi neišvengiamai patvirtiname romėnų mėgiama posakį — *Mens sana in corpore sano*.

Amerikoje maždaug 30 metų gyvenau ir dabar gyvenu viršūje. Porą metų Philadelphiaje — trečiame aukšte, o vėliau kitur — antrame. Taigi tiek ilgai priklausiau nuo laiptų. Medinių, geležinių, betoninių, tinko... visus suėmus ir statistinę krūvą, galima spręsti, kad tų pakopų išėitų 15. O užlipimų vidurkis kasdien, manau, ne mažiau 7. Padauginęs 15 iš septynių gaunu 105. Atmetęs atostogas, 330 dienas padauginu iš 105 ir gaunu 34,650. Pastarąjį skaitmenį dauginu iš 30 metų, ir išeina solidus kiekis — 1,039,500 pakopų!

Kai kurie skaitytojai panašiai priklauso nuo laiptų. Su tuo daugiau nei milijono padarytų žingsnių, esu tikras, mes užkoptumėm

į kelis Everestus, į Montblanc, Kazbeką, į Biliūno stiklo kalną. Net mitologinį Sizifo akmenį užridentumėm į pačią viršūnę. Smagu apie tai pasvajoti. Deja, tikroji galia glūdi ne statistikos skaičiuose, ne pramanai suburtų pakopų gausybėje. Galia glūdi tikroviškai sutelktų pastangų rezultate. Pergalingame įvykyje, iš mūsų pareikalaujančiame išvermės, pratybų ir ryžto. Ir tam tikros rizikos.

Pailiustruosiu. Mano miesto 4-a gatvė šiaurėje baigiasi prie Santa Monica kanjono skardžio. Jos vardu pavadinti statūs laiptai, kurie krenta į kanjono papėdę, jau priklausančią Los Angeles teritorijai. Viso labo 189 pakopos! Šią idilišką vietą supa gausi augmenija. Nuo čia matyti vandenynas ir tapybiški Palisadų miesto slaitai.

Per pastarąjį penkmetį „4-os gatvės“ laiptai yra tapę patogiai mankštos priemone. Moterys ir vyrai ateina čia išmėginti savo kūno galių, ypač širdies ir kojų. Dauguma nepasitenkina vienu ar dviem „žemyn aukštyn“ turais. Įgudę kopėjai paeiliui išvaro iki 20 ciklų, penkis kartus per savaitę! Veteranai sako, jog rekordas siekia 74 turus.

Bet atsarga gėdos nedaro. Vienas smarkuolis, amžiumi gerokai persirites 60, per dieną užkopdavęs 25 kartus. Sykį, po paskutinio užsirioglinimo, atsisėdo ant žolės ir sukniubo nuo širdies smūgio.

Ankstyvais sekmadienių rytmečiais ir aš bandau trintis alkūnėmis su tais čempionais. Man pakanka vieno „žemyn aukštyn“ turo, žinoma, prieš tai

APIE NARSIĄJĄ VILNIAUS ŠVIESUOLĘ

VYTAUTAS A. JONYNAS

Tikriausiai apie tai yra buvę rašyta mūsų spaudoje, bet atspėk, jei gudrus, kur?

Žodis „intelligentsia“ yra senokai įsipilietinę Vakarų mokslinei terminijai ir, kaip žinom, nedera jo sutapatinti su žodžiu „intelektualai“. Atsiradusi tautų atgimimo laikais, devyniolikto ir dvidešimtojo amžių savartoj, inteligento sąvoka apibūdina ne vien aukštųjų mokslų kandsų individą, bet ir moraliai užsiangavusį tobulinti savąją visuomenę šviesuolį. Tuo tarpu „intelektualo“ titulas esąs labiau techniško pobūdžio ir taikintinas kiekvienam, pasiekusiam patogią baltarankio padėtį specialistui, įskaitant ir „nebaigtą pradinį, bet aukštąjį partinį išimokslinimą turintį“ marksizmo dėstytoją.

Galbūt šie kontrastai sunkiau pastebimi Vakarų pasaulyje, bet atrodo, kad tos prarajos, deja, tikrai esama Lietuvoje. Apie ją rašo š.m. rugpjūčio mėn. 18 d. *Dienovidžio* redaktorė Aldona Žemaitytė savo vedamajame, pavadintame „Inteligentai ir intelektualai“:

„Kada nors ateityje apie juos sakys; jie išdavė idealus, Tėvynės, laisvės, tautos, sąžinės. Jie

pavaikščiojus pakrante ar gatvėmis. Nemanau, kad į Gedimino kalvą užkopti būtų sunkiau. Užlipęs jaučiu — šlaunys kaip makaronai, o širdis, šitaip kamuojama, trokšta išsprūsti iš krūtinės narvo. Akyse šmėkščioja ano senyvo „smarkuolio“ šmėkla.

Taigi kopimas visad susijęs su įtampa. Tai ne vaikystė. Jei laiptai per statūs, rinkis nuožulnesnius. Arba kopk lėtai. Ir šitaip galima pasiekti viršū. Be to, apvertus Henriko Radausko mintį, yra tokių viršūnių, kurios su mūsų būdu nesiderina.

Pranas Visvydas

Nuolat kopiami buto laiptai

Prano Visvydo nuotrauka

suteikė žodžiams „dora“ ir „darna“ — šviesiems ir šiltesiems lietuviškiems žodžiams — šleikštų mela-gystės prieskonį.

„Kas tie žodžių prievartautojai, idealų išdavikai? Jie mėgsta save vadinti „intelektualais“ — politikais, filosofais, ekonomistais, istorikais, literatais. Jie išgujo iš visuomenės žodžių apyvartos „inteligentą“, vietoj jo įtaisydami paprastą žmogų bauginantį, neprieinamą, iš aukšto į kitus besižvalgantį „intelektualą“. Intelektualai rašo kreipinius, manifestus, rengia konferencijas, seminarus, svarsto globalinius klausimus, vartodami naujakalbę, prigrūstą tarptautinių žodžių.

„Skiriamas bruožas yra išpaukimas ir naujakalbė — nelietuviškų žodžių gausa, taip pat atsaini šypsena ir pabrėžtinai chamizmas, kaip jų pranašumo ženklas.

„Kurio nors susibūrimo metu, jie mėgina atkreipti aplinkinių dėmesį savo komentarais, replikomis, net patyčiomis.“

Priešprieša tokiems cinikams ir nihilistams Aldona Žemaitytė iškelia tarpukario laikų kartos intelektualus, kurie „iš aplinkinių išsiskyrė taktišku elgesiu, samoningu pareigos ir atsakomybės supratimu, kuklia laikysena, paprastumu ir — tai buvo dėsninga — atsivėmimu Tėvynės ir valstybės reikalams. Tokiu požiūriu“, rašo ji, „kaimo mokytojas nesiskyrė nuo universiteto profesoriaus, banko tarnautojas — nuo diplomato. Tokius juos ugdė sveika, dažniausiai kaimietiška, prigimtis, pagrįsta religijos moralės normų ir papročių vienovė...“

Kaip dažnai pasitaiko publicistikai, nesunku įžvelgti Žemaitytės tekste tam tikrą pertempimą, šaržo, bet apskritai jos piešiamas tenykščio intelektualo tipas atrodo autentiškas. Puikavimas, mėgavimasis madinga frazeologija, „natjakalbe“, dangstant originalaus mintijimo stoka, stilistinė bei kalbinė skurdiybė, yra tikrai dažnom ir būdingom apraiškom tų megalomanų rašiniuose. Apie jų „rafinuotą chamizmą“ išėiviu sunkiau spręsti, nors kartais tos agresyvos laikysenos požymius galima atspėti iš paskaitų pavadinimų ar skaitant tenykščių sąskrydžių, konferencijų aprašymus.

Gera tai žinoti, bet atvirai kalbant, tų pusinteligencijų profiliai ne kažin kaip mums įdomūs. Kur kas įdomesniu reiškiniu yra tai, kad *Dienovidžio* redaktorė neužmiršta Nepriklausomybės laikų idealistinių visuomenės atstovų. Gal tik jina (neapsižiūrėjusi), pernelyg visą laiką mini vien vyriškąją padėrmę, tuo tarpu kai moterų įnašas mūsų kultūrinio baruos buvo nemažiau reikšmingas. Keistu sutapimu, kaip tik tokios tipingos, šviesios akių ir drąsios širdies nenuoramos portretą atkuria neseniai pasirodžiusi R. S. Saukienės redaguota knyga: *Šmaikščioji rezistentė Aldona Liobyte*. Publicistika, laišakai, atsiminimai, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1995. 326 puslapiai.

Dėl pavadinimo tinkamumo leistina būtų pasiginėti. Lengva būtų pasiūlyti jo pakaitalų dešimtis kitų, prasidedančių epitetais kaip, pvz., „šaunioji“, „apsukrio-

A. Liobyte

ji“ ir tt. ir vargu ar jie nublankintų Aldonos Liobytes aureolę, jos švytėjimą „it saulė saulaušia“ jos bendralaikių būreliui. Atvirai kalbant, jos gyvenimo istorija tuo ir nuostabi, kad visa savo esybe, Aldona Liobyte buvo racionalios, drausmingos, konspiratorės priešingybė. Daugeliui ją pažinojusiu, net ne kepurine pažintim, Aldona sudarė inteligentiškos, atviros, kultūringos, apsiškaičiusios moters įspūdį.

Nedaugiau. Tiesa, ji buvo baigusi du universitetus, priklausė idealistiniam „Vaidilos“ teatro būreliui, bet nei intrigom, nei sankalbiais ji nepasižymėjo. (Nemažiau žavi ir patraukli buvo tada jos sesuo Emilija (Mile), kurios puikų atvaizdą yra nupiešusi savo atsiminimuose Dana Rutkutė (*Draugas*, 1995 m. gegužės 27 d.). Aldonos poveikis į kitus, jos asmenybės spinduliuojimas išsilo 1944-1985 metų laikotarpyje, per antrąją komunistų okupaciją,

ypačiai per dvyliką metų trukusią jos tarnystę valstybinėje leidykloje. Ir laimėjo ji tą įtakingą, autoritetą ne kokių kelia klupsčiavimų prieš partijos šulius per jų girdymą, šėrimą ir garbystumą, bet savo temperamento impulsyvumą, širdies atvirumą, arimo atjauta ir meilę (įskaitant ir meilę gamtos tvėriniam: broliui arkliai, broliui šuniui, sesei katei, sesei zylei).

Nelengvas buvo uždavinys R. S. Saukieniui atkurti skaitytojų įtikinamą tokios spalvingos ir dinamios asmenybės kaip Aldona Liobyte portretą, bet jinai atliko jį pasigėrėtinai. Neslėpdama sutiktų sunkumų. Būtinybės sumaniai ir sąžiningai atrinkt iš turimos gausios dokumentacijos, kas skelbtina ir kokių kiekiu. Mat vien sutikusių leist skelbt viešumon savo susirašinėjamą su A. Liobyte atsiųstoji korespondencija susidėjo iš daugiau nei 1,000 laišku. Ne visų jų būta,

spausdinant „in extenso“, vieno-dai įdomių skaitytojų. Neretai juose būdavo, kaip teigia R. S. Saukienė, grūstė prigrūsta „kasdienišku reikalų-reikalėlių“. Tokiais atvejais sudarytoja pasirinkdavusi vieną kitą tipingesnį pavyzdėlį.

Pririkė atrankos ir kitu atveju. Galėjo, pavyzdžiui, R. S. kienė įterpt knygon pačios A. Liobytes raštus, siustus partijos pareigoms, ryšium su jai daromais priekaištais, kaip, pvz., Vytauto Sirijos Giros padlaižiką išpuolį, išspaudintą leidiny *Rašytojas pokario metais* (1991). R. S. Saukienė jo nelietė, dėdama aptariamam leidinim mažiau žinomą visuomenei A. Liobytes pasiaškinimą dėl tariamo jos įpiršimo V. Mykolaičiui-Putinui „nacionalistinio istorijos interpretavimo ir prikūrimo visokių „nepadorių“ arijų, dėl kurių teko išimti iš repertuaro „Sukilėlių“ operą“. Galėjo pagaliau R. S. Saukienė lengvai nustumti į šalį vieną kitą dokumentėlį, rodantį kad A. Liobytei yra tekę kai kada sueti į konfliktą su savo sąžine. Kad A. Liobytes monografijos sudarytojai buvo ne pakeliui su beatodairiniu šloviniu, liudija necenzūruotas A. Vengrio tekstas ir gal net labiau Aldona Liobyte inkriminuojantis laiškas Jutai (1958.11.23):

„Matai viešo plakimo seansai dar nepasibaigę. Rytoj atviras partinis Rašytojų Sąjungos. Pas save įstaigoj jau du tokius atbuvau. Abudu kartus kažin ką maliau ir vis nepriejau iki savęs apspjaudymo, suniekimimo ir veidmainingo saldžialežuvavimo. Priešingai — kibau kitiems į kinkas, kaip mažas piktas ciucka. Ar šungaudžiai nenuodirs man kailio ir neišvirs muilo — kas juos žino?“

Žodžiu, dokumentų atrankos ir aplamai knygos sąrėdos atžvilgiu *Šmaikščioji rezistentė Aldona Liobyte* itin įspūdinga knyga ir gali būti laikytina biografijos žanro modeliu.

Nemažesniu knygos sudarytojos nuopelnu yra dar ir tai, kad jai pavyko suburti draugėn itin patikimų (ir raštingų) liudininkų būrelį. Visų jų tekstai netrafariniai ir įdomūs. Pažymėtinas dar vienas būdingas reiškinys. Iš apytikriai 23 knygoj talpinamų tekstų vos dviem galėtų būti priskirta nekrologo, atseit straipsnio, parašyto emocinio sukrėtimo poveikyje, etiketė. Visi kiti gedėjimai dėl Aldonos Liobytes netekties parašyti žymiai vėliau po jos mirties ir pasižymi santūrumu ir tikrai svariu Aldonos Liobytes įnašu jų buitin įvertinimu.

Savaime suprantama, kad pasitaiko kada ne kada, jog skaitytojas sužino kai kuriuos įvykius (kaip, pvz., stirniukės istoriją)

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Kopimas laiptais • Knyga apie „šmaikščiąją rezistentę“ Aldona Liobyte • Alfonso Tyruolio sonetai M. K. Čiurlionio metų užsklandai • Rudens dailės paroda Kultūros židinyje, Brooklyn, New York • Raimundo Katiliaus koncertas su Sheboygan simfoniniu orkestru

Apie narsiąją Vilniaus šviesuolę

(Atkelta iš 2 psl.)

Vytauto namuose vienu tarpu valgė ir gyveno penkios, kitu laiku septynios, aštuonios ir daugiau burnių. Visus reikėjo apauti, apvilkti, pavalgydinti, o svarbiausia (kas paprastai neskaiciuojama) rūpintis paties žmogaus formavimusi.

...Tada stebėdavai, iš kur to dosnumo ištekliai. Ateina kartais ir sako: 'nebeturiu šiandien jau ir duonai nusipirkti'. — 'Kaip' — sakau — 'iš viso judu su Vytautu galą su galu suduriate?' — 'Žinai, jei skačiuotume, tai negalėtume juk vaikų priglausti'. Ir dirbo abu kiek išgalėdami, Aldona vis graibydavos papildomo uždarbio" (p. 11).

Dažniausiai tą papildomą uždarbį sudarydavo vertimai arba lietuvių liaudies pasakų perkūrimai. Jų sąrašai išpūdingi, nors vėliau vienam laiške Liobytė prisipažins:

... O aš dar labai gailiuosi, jog verčiau lenkų knygas. Žadu pasitaisyti (...). Gana tos lenkų kultūros, ji baigia išspirti iš kioskų mūsų spaudą. Jau verčiau anglosaksų, negrų, ar kitokių žmogėdrių genties" (p. 170). Kartais tas įplaukas šeimos biudžetui sudarydavo drauge su Kazimiera Kymantaitė padaryti Petro Cvirkos romanų (*Žemės maitintojos* ir *Meisterio ir šūnaus*) bei Vienuolio „Paskenduoles" pritaikymai scenai. Šiandien žmonės kalba, kad Liobytė nėra buvę lengva bendradarbiauti su „Kimce", kad faktiškai pastaroji gerokai ją išnaudojusi, kartais pasisavin-dama be ceremonijų Liobytės atliktą darbą. Aptariamą knygą aiškesnių užrašų ir tokią vergovę nesama, nors pasitaiko aliuzijų ir ministerienės (Kymantaitė buvo nomenklaturisto J. Banaičio žmona) netikusį charakterį: „Nebegeiliu gyvenimo pabaigoj suvirškinti bendraautorės falso, pozos ir apgaulių" (p. 129).

Kadangi, kaip sakėm, laiškei sudėlioti ne chronologine tvarka, skaitytojui atimama galimybė sekti pačios A. Liobytės charakterio kitimo kreivę, normalų auksinio amžiaus žmonės žiūrėjimą. Viena aišku, atviros paranojos apraiškų jos laisvose nesama, nors šiaip nusiivylimo buvusiais draugais yra. Taip, pavyzdžiui, spėliotina, kad kažkokia katyte yra perbėgusi jos ir Jurašų gyvenimo kelią. Šiaip dažniausiai kaktomušos pasibai-gia virtutu A. Liobytės apsisprendimu nebepaduoti ją ižeidusiam asmeniui rankos. Grįžtant prie K. Kymantaitės asmens, tenka pripažinti, kad jos dėka turim aptariamą knygą vieną iš šmaikščiausių humoreskų, aprašančių, kaip jos dvi kūmutes važiuo pas Antaną Vienuolį aprobatu jų pritaikytam scenai „Paskenduoles" tekstui. Jos vežėsi pirmųjų repetitijų scenoj įrašą.

Visokių netikėtumų būta toj vargingoj kelionėj, važiuojant vos vos praraustais traktorių grioviais. Atvykusį pas Vienuolį jų laukė kita staigmena. Maestro buvo užsikėpęs, kad perklausoj dalyvautų jo „draugė" — akiniuota, valdinga kreivaburnė, nuolatos komanduojanči: „Na, pradėkit, pažiūrėsim... Kas nepatiks užsi-rašysim". Toliau rašoma:

„Ir paleido juosta. Jėzau, tikra marmalynė, nei tų balsų atskirt negalima, nei mizanscenų nematyt, bažnyčioj tikras cirks. Aš supilkėjau, sunykau, man norėjosi skradžiai žemę prasmegt. Nebe Veronika dominuoja, o visi kiti plirpina jos teksta. Kreivaburnė vis kažin ką rašo... Vienuolis apsilpo, atsigulė ant kanapos, rankos sunertos, kaip mirusio... Ir tada blykstelėjo, Kazimieros talentas. Ji ėmė patį vaidinti už visus, su patosu, su akių užvertimais ir dangu, su asaromis persunktu balsu. Šlami, šlami jos

(Nukelta į 4 psl.)

Alfonsas Tyruolis

ZODIAKO ŽENKLAI

M. K. Čiurlionio „Zodiako“
interpretacija jo metų užsklandai

SONETŲ SEKVENCIJA

I AVINAS

Kas tave viršūnėn ton užkėlė,
Nuo kurios bedugnėn žvelgt turi?
Avine, tu mielas avinėli,
Argi žūt klaiķiam sūkury?

Kas tave parves namolei,
Kai nēr tako šlaituose stačiuos?
Kas parves į minkštą, sodrią žolę,
Kur nēr baimės mirtinai karčios?

Jau žinau: Tu skirtas didžiai aukai,
Į žvaigždes dėl to tu pakilai,
Mirties baimės pančius tu sutraukai.

Ir aukštai tamsioj dangaus žydrinėj
Mirga tavo nuostabūs ženklai,
Į praamžių erdvę išipynę.

II JAUTIS

Jis, su tekančia saule pabudęs,
Toks sąjūgingas, romas ir jaukus,
Žvelgia jis nuo šios žemės pakriūtės
Į toliuosius, gimtuosius laukus.

O danguj vis didėja skaidrumas,
Kurį paskleidę saulė škaisti,
Lyg išblaškiusi temdančius dūmus
Žemės tos nykiame pakrašty.

Iš to bundančio ryto ir ryžto
Naują dieną pradėti tvirtai
Pajunti, kaip iš lėto sugrįžta,

Kas tik prarasta buvo tiek amžių,
Kas lyg jūron nuskendo kadai
Ir ką laikė grobuonys paglemžę.

III DVYNYIAI

Jungia juos žvaigždžių šviesi grandinė,
Mirganti plačiuos padangių plotuos,
O žemai taurėj šviesioj, auksinėj
Spindi saulės strėlės paaukuotos.

Laiko jie grandinę tą žvaigždėtą
Lyg brangiųjų akmenų vainiką,
O taurė ten į gelmes padėta,
Kur ją užgesint jos tartum tyko.

Saulės taurei juos danguj sujungus
Saitais meilės broliška taurios,
Palengvėja ir mūs žingsniai sunkūs:

Šviečia Dvyniai iš dangaus aukštybių
Nuo saulėleidžio ligi aušros,
Kviesdami mus į širdžių vienybę.

IV VĖŽYS

Jis su didžuve sutarti gali,
Ir savo žnyplėmis nepančios,
Kad nejaustų, kaip dygsniai ją gelia
Ir kaip pjauna aštrios vėžio kančios.

Su žvaigždėm dangaus užgimęs,
Jis su grauduliu į žemę žiūri,
Kaip ten blėsta šviesiosios jos žymės
Ir kaip daug ji juodo purvo turi.

Ir kas gimė, kai jis padangėj spindi,
Toks pat lėtas ir jausmingas bus,
Nemaršus, kas buvo, atsiminti.

Bet ir didžuvei nesyk išdrįs jis
Į akis pažvelgt — tam jis gabus! —
Ir su jaja draugystę dalysis.

V LIŪTAS

Palei kalną ir prie palmių rymo
Ta jėga didžiai romi, galinga,
Kelianti dums galios priminimą
Prieš tas palmes, kurios vėjy linko.

O dangaus erdvėj plačioj sužibę
Šviečia dideli galiūno karčiai,
Išsiskleidę toj didžioj platybėj,
Mus su nuostaba stebėt juos verčia.

Ir meni tėvynės didį vadą,
Pilną ir romumo, ir narsos,
Kurio atminimą amžiai žada.

Ir kai laužys laisvės medį vėjai,
Dabartis ta atmintim alsuos,
Kaip negestapčios jėgos nešėja.

VI MERGELĖ

Pakvietė tave karaliaus sodas
Būt gėlių šauniąja karaliene.
Su jomis ten tavo visos godos,
Visos trokštys ir malda kasdienė.

Kas kita ten, jei ne lietuvaite
Savo mylimam gėlių daržely,
Uoliai krovus jaunamartės kraitį,
Audus šventadienį marginėli.

Su gėlėm ir tu dangaus aukštybėj,
Švitus tarp žvaigždžių skaidriausiai,
Su jomis žaidi erdvėj beribėj.

Ir beri tu žemėn skaidrią, tyrą
Šviesą, negailėdama jos, gausiai,
Ant gėlių ji deimantais pabyra.

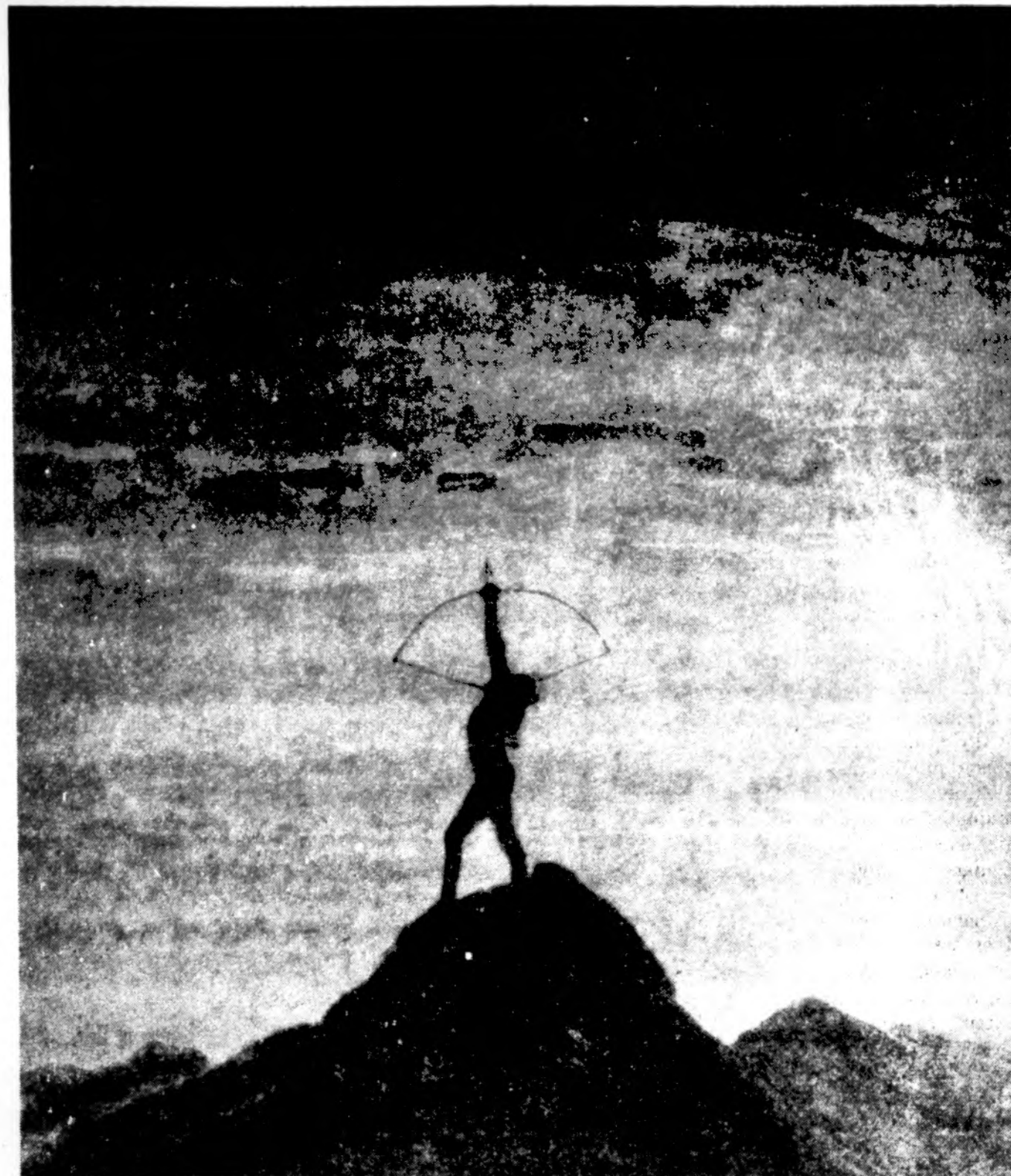
VII SVARSTYKLĖS

Ant vilnių svarstyklės supas tykliai,
Pakabos jų dideliame aukšty;
Jos lyg valtys, po audrės išliki,
Nevaliojus jai stiebų nulažti.

Bet kaip rast teisybę, ją pasverti,
Kai jas vilnys amžinai siūbuoja,
Kai apgaulė bando jas panerti
Gelmėje aptemdytoj, juodojoj?

Tik aukštai padangėje žvaigždėtoj
Lygmalas tas svarstyklės matai,
Švytinčias joms paskirtojoj vietoj.

Jos harmoniją iš tos beribės
Lieja mūsų žemei, nuolatai
Alkstančiai teisybės, tik teisybės.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis

Zodiakas. 1907. „Saulys“.

VIII KURLYS [SKORPIONAS]

Jis karališka pilim puikuojaus.
Šaunios palisados supa ją.
Jaukiai vasarąs į žiemąs,
Ko neturi jis toj pilyje!

Ten ir saulė, ten ir žvaigždės žėri
Tai būtybei iš vorų genties.
Skaistūs briliantai ją apnėrė,
Ogi priešui — žnyplės iš peties!

Skorpionui aukštoje padangėj
Nei šviesos, nei mirgančių žvaigždžių,
Lyg blyškus uualis ji ten dengia.

Temdė dangų žemiški jo lobiai,
Nyko įvaizdis erdvių skaisčių,
Kai kažkas iš ten žvaigždes pagrobė.

IX ŠAULYS

Mažas tu prieš šitą dangaus paukštį,
Mažas tu, šauli, prieš jį, kurs skrieja
Virš kalnų plačių padangių aukštų
Ir prieš tavo šūvį sulėtėja.

Gal jis žino, kokią auką šausi,
Leidęs taiklia strėlę į jo širdį,
Kai nieks skausmo aidu nē negirdi.

Mažas tu, šauli, prieš paukštį didį,
Kur auka gal krinta tau po kojų,
O danguj tau atminimas žydi.

Atminimas žvaigždėse pražydes
Lieka skundu ir širdy tavojoj,
Skausmo aidu dar tave palydīs.

X OŽYS

Mariose jis ant uolos stačiosios
Žvelgia į gelmes, ragai dangopi,
O jo žvaigždės pro ūkus nykiuosius
Horizontais į gelmes įkopa.

Stovi ant uolos jisai nušvitęs,
Ir aplink šviesu ten ir ramu,
Stovi tartum viršum piramidės,
Jon jauges vien atkaklumu.

Kas jam horizontai, erdvių plynės,
Perskros jis ragais visas kliūtis,
Kojas lyg žolėn uolon įmynęs.

Ir kas gimė jo švytinčiam žvaigždyne,
Taip vergovės užtvaras ardys,
Kaip neardė niekas jo tėvynę.

XI VANDENIS

Nusinešs kibirą, qsoči
Į aukštybes, srovę lieji mums,
O tenai, ertvų padangių ploty,
Tos srovės tau niekas nebedrums.

Ir žemai ji gausiai liejas, sravi —
Pilnos upės, marios, ežerai,
Jungdamies į panoramą žavią,
Kai duris tai srovei pradarai.

O tu pats ten žvaigždėse banguoji,
Būdamas mūs žemei toks dosnus,
Būdamas su ja visad geruoju.

Su dangum tu jungi mūsų žemę,
Gaivini ją, kai tik ji panūs
Tos srovės, kurią dėkingai semia.

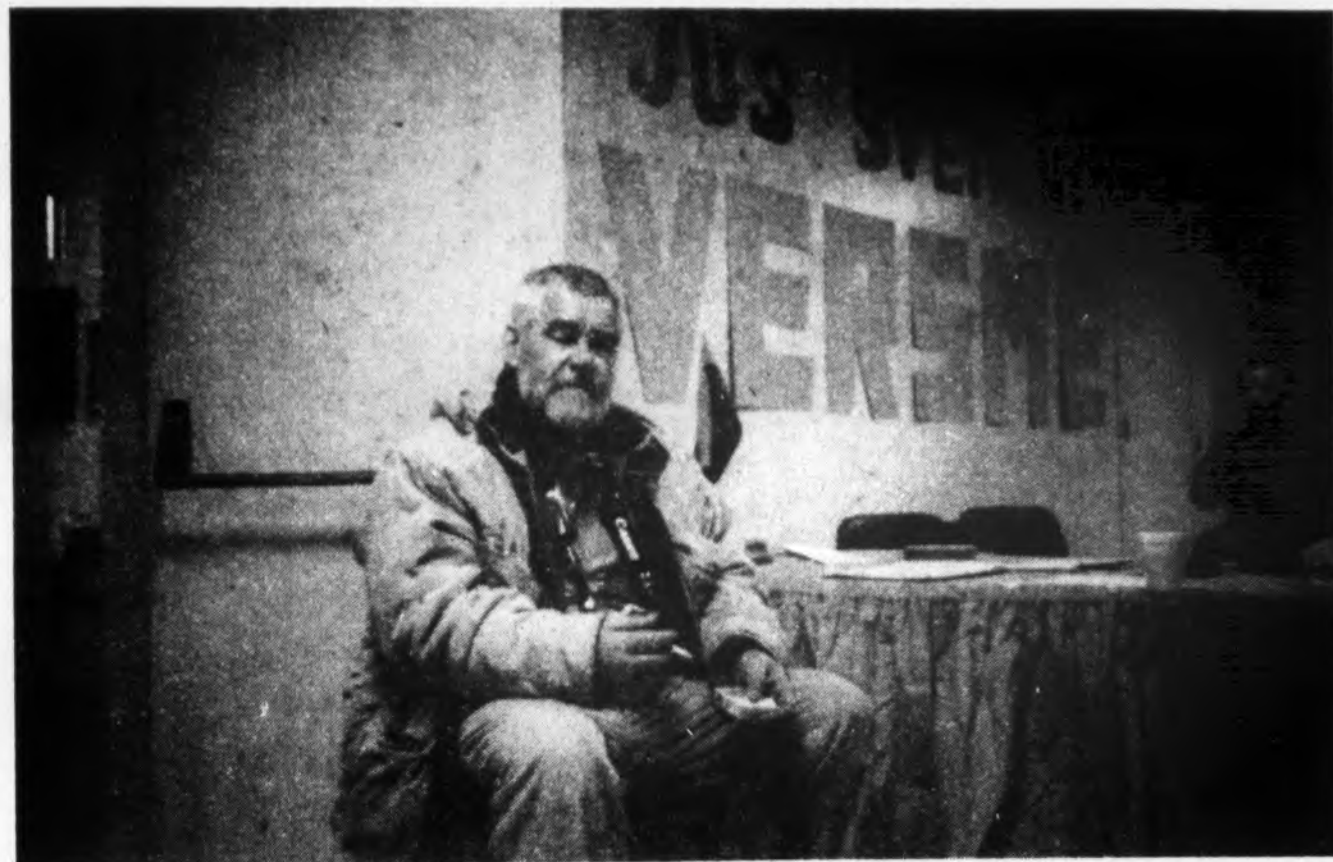
XII ŽUVYS

Saulė skuba į marios įbristi,
Paskutiniaus spinduliais sušvitus,
Kad toj vandeninėj karalystėj
Pasibūtu, kol vėl kelsis rytas.

O aukščiau, kitam jau vandenyne,
Žuvis plaukia taip laisvai ir tykliai,
Tartum išmaningai prisiminę,
Kur smagiai ir jų viešeta syki.

Į dangaus marios aukštyn išplaukė
Ir žvaigždžių nušvitę spinduliai
Ten, kur amžių vandenys jų laukė,

Jos iš tų aukštybių, iš žvaigždėtų,
Amžiais palaimingą šviesą skleis,
Kad ir mūsų vandenys skaidrėtų.

Prieš parodos atidarymą šių metų lapkričio 4 dieną Kultūros židinyje, Brooklyn, New York, parodos dalyvis, svečias iš Lietuvos, garsusis fotografas **Antanas Sutkus** išdavė paslaptį — Čikagos meno muziejus nupirko aštuonis jo darbus savo kolekcijai. Amerikiečiams labiausiai patiko jo Lietuvos kaimo žmonių portretai.

Šiaurio Narbuto nuotrauka

Pirmasis kartas — saldžiausias

1995 metų lapkričio 4-oji galbūt taps svarbia istorine data Amerikos lietuvių metraštyje. Tą dieną Lietuvių kultūros centre „Židinyje“, Brooklyn, New York, naujųjų emigrantų grupę, pasivadinusį „Versme“, atidarė Rudens dailės paroda.

Mano galva, šis renginys — pirmasis kartas, kai naujieji ateiviai nebepiktino „dipukų“ (o gal greičiau, dabar jau tik jų ainių), salėje tvyrojo pavydėtina harmonija, ir vienu, ir kitu susirinko maždaug po lygiai.

Šis žingsnis — Albinas Banienės nuopelnas. Ji New York'o apylinkėse surado apie 60 lietuvių menininkų. Maždaug pusė parodos dalyvių buvo naujieji emigrantai, o pastarųjų didžioji dalis yra Vilniaus Dailės akademijos auklėtiniai.

Ir aš nesijaučiau ten svetimas, dažnai spargėčiau fotoaparatu — šį kartą daugiau vaizdu, o ne žodžių.

Šiaurys Narbutas

Iš rudens dailės parodos, vykusios lapkričio mėnesį Kultūros židinyje, Brooklyn, New York: kairėje — Rimanto Idzelio medžio skulptūros „Angelas“ fragmentas; dešinėje — **Teislaus Tamulio** tapyba „Žmogaus anatomija“ II (aliejus, apačioje — **Rimanto Idzelio** medžio skulptūra „Bezdalis“).

Šiaurio Narbuto nuotraukos

Apie narsiąją Vilniaus šviesuolę

(Atkelta iš 3 ps.)

veltiniai, o ji čia puola ant kelių, čia kryžiuojasi... Staiga iš po akinių nukrito kreivaburnei asara. Vienuolis pašoko, kaip įgeltas. „Matot, verkia! Ji verkia. Tada nebėra ko kalbėti apie kritiką. Tai brangiau už žodžius. Gerai. Labai gerai, labai ačiū.“ — „Tai gal nebeleiskim toliau tos mašinos su užrašu. Mūsų šeimnininkas pavargo“, sakau. „Prašu paleist juosta. Aš noriu klausyt“ — kaip kirviu nukirto Vienuolio kerėtoja.

... Rimtų pastabų nebuvo. Kreivaburnės liepė nuimti tą detalę, kai Juozelis uždengia dievuliuką kepure...

... Sėdžiu namie, turiu kažką padirbti ir nieko nepadirbu. Skauda akys ir aplink akis. Skauda širdis, kad prikišau pirštus pat „Paskenduolės“. Viešpatie, kaip nereikėjo!... (pp. 131-132).

Siek tiek vėliau rašytam laiške Liobytė pažvelgs į *Paskenduolės* inscenizaciją kiek skirtingiau: „Kažin kodėl „Paskenduolės“ man nesopa. Dėl „Kupriuko“ labiausiai jaudinausi, „Meškos trobelė“ labiausiai myliu, o „Paskenduolė“ — trijų auklių darbas, o gal ir vaikas be nosies. Į Vienuolio skausmingą ir gaudžią lyriką Kazimiera inėšė aštrių spalvų, šaržo, teatrališkumo...“

Išeidama iš salės, girdėjau ir tokių kalbų: vulgarizacija, ciniskumas, nieko bendra su Vienuolio „Paskenduole“; būtų bent palaukę iki Vienuolis numirs. Žodžiu, vieniems patinka, kitiems ne, bet į Rygą, man atrodo, be „Paskenduolės“ nėra kas veža“...

Užuominos ir publikos reaguojimą yra būdingos A. Liobytės laišku stiliui. Kaip minėjome, *Šmaikščioji rezistentė* yra itin įdomiu veikalu pažintine prasme.

Ypatingai dabar, kai mus pasiekianti dezinformacija nuteikia išsivimti, kad visos užgriuvusios Lietuvą nelaimės yra krašto grįžimo į laisvą rinką padariniai. Tarsi nieko panašaus nebūtų buvę „brandžiojo socializmo“, sastingio laikais: nei vandalizmo kapinėse, nei besaikių girtavimo, nei brakonieravimo giriose, nei pasibaisėtinų anarchijos ambulatorijose bei ligoninėse, nei žmonių apatijos ir susitaikymo su visa tuo. Tuo atžvilgiu yra tikrai šmaikšti, Zosčenkos stilium parašyta ši humoreska:

„Tai aš sakau, kad toj Plungėj vis kokios tamsios istorijos. Ji tik akis pastatė — ne, nieko, kaip visur! Teisybė, kareiviai išniekinobobutė, kuri gyveno pagirį, tai bobutė mirė, paskui išniekino kitos bobutės ožkelę, tai ožkelė nugaišo, o brigadininko Mikučio karvytę, pirmąkart pasilakusią, taip pat sugadino, bet daugiau nieko.“

— Viešpatie, — sakau, — tai kaip jūs gimnazistes nusaugot?...

— Kad nereikia saugot. Pačios geruoju... Yra tokia dešimtokė Birutė, tai prie jos eilės stovi...“ (p. 209).

Bet ypatingai įdomiu pasiskaitymu pažintine prasme *Šmaikščioji rezistentė* yra tiems, kurie yra įdėmiau sekę Lietuvos kultūrinį gyvenimą, jos knygas, spektaklius, filmus, leidyklų veiklą.

Cia Liobytės plunksna itin kandi ir dažnai jos laikysena negailingai atžari. Lengva atsptėti, kad jina, pavyzdžiui, bodisi visokiais rašytojų konjunktūriniais pasilankstymais, ir tokia Jieva Simonaitytė nesulaukia gilesnių simpatijų už savo *Kūnelio* „sklerozinius paistalus“. Bet Liobytės akys žybteli spigios kibirkštys ir Kazio Sajos, artimo draugo, atveju, kai jis prikuria visokio niekalo „Ubagų saloj“.

Neabejotinai giliai įsitikinusi teatro spektaklių ir filmų poveikiu į žiūrovą, A. Liobytė nepagalbi šaižaus sarkazmo lietuviškai filmų pramonei:

Sheboygan simfoninis orkestras, su kuriuo Sheboygan, Wisconsin, šių metų spalio 7 dieną koncertavo smuikinkas Raimundas Katilius.

Raimundo Katiliaus „Žavingoji naktis“

Taip pavadinta muzikos kritiko B. Farina recenzija po smuikininko Raimundo Katiliaus pasirodymo su Sheboygan simfoniniu orkestru Sheboygan, Wisconsin. Šio orkestro, kuris jau gyvuoja 77 metus, sezono atidarymas įvyko spalio 7 dieną Kohler Memorial teatre, jam dirigavo Victor Guy Bordo.

The Sheboygan Press dienraštyje, spalio 8 dienos laidoje, kritikas B. Farina rašė: „Vakaro menininkas svečias buvo smuikinkas Raimundas Katilius. Katilius tai Lietuvos brangakmenis, kuris yra su koncertais aplankęs visą pasaulio rutulį. Jis skambėjo, kaip stebuklingas Mozarto interpretatorius. Jo spalvingas imantumas ir kūrybiškas sumanymas išlaikė visą koncertą lengvu, šviesumu bei energingumu rėmuose“.

Nors per 77 metus orkestro direktoriatas nėra antru kartu išsikvietęs tuos pačius menininkus, bet Raimundo Katiliaus atžvilgiu po kelių dienų padarė naują posūkį ir dar prieš jam išvykstant aptarė galimybes jo angažavimui 1997-1998 metų koncertams, kadangi buvo nustebinti lietuvių smuikininko meistriškumu bei virtuozizmu. Tai didelis komplimentas bei geriausias darbo įvertinimas menininkui, o taip pat garbė visai Lietuvai.

Ten pat University of Wisconsin filiale Katilius turėjo „Master Class“ pamokas smuikinkams.

Studentai nepaprastai įvertino progą pasitobulinti su virtuozu maestro.

Roosevelt universitete, Čikagoje, kompozitorius R. Lombardo buvo pakvietęs Raimundą Katilių dalyvauti modernios muzikos atlikimo technikos seminare. Jame profesorius Katilius pagrojo lietuvių modernių kompozitorių ištraukas, paaiškindamas, su pažindindamas amerikiečius kompozitorius su lietuviais kompozitoriais.

Riboto laiko apimtyje — buvo pasiekta daug. Išskridęs iš Čikagos į Vokietiją, tenai dviejų savaitų laikotarpį smuikinkas atliko tryliką koncertų įvairiuose Vokietijos miestuose.

D. K.

statytas“.

Nemažiau lapidarinio, epigraminio stiliaus yra ir jos nuosprendis apie J. Bieliausko *Kauno romano* inscenizacijos tekstą:

„Mačiau „Kauno romaną“. Tai Vilniaus teatro ir Vancevičiaus apvainikavimas. Paikumo, lėkštumo ir išsibergždinimo prišūnė. Kai nuėmė Bieliausko paistalus ir „nesąmonės srautus“, liko barškantis skrabalas. Veža į Kauną. Tik nei Kauno, nei romano ten nėra. Viena negabybė.“ (p. 165).

Savaime suprantama, kad tokie aptarimai negalėjo pasirodyti tada spaudoje, bet A. Liobytės nuomonė turėjo svorį savųjų artimųjų ratelyje. Kai kada jos pastabos skausmingai aktualios mūsų dienai, kaip, pvz., šioji:

„Tau turbūt įdomu, ar gera Grušo pjesė? („Herkus Mantas“) Gera. Idomus siužetas. Negili, negalvojančio, neraudančio dėl savo tautos likimo žmogaus darbas. Šį tą bandžiau padiskutuoti, mane visi užrėkė ir pavadino pjesę „pasauline“. Viešpatie, kaip myliu frazes, ir nemyliu minties! Baltušis aptarime pasakė „Liaukimės šnekėti, kad turim Vilnių teatrą. Yra teatras žmonių, mokančių lietuviškai kalbėti“ (1956.XI.26).

Savo sielojūsimi dėl tautos ateities, savo „sope“, kaip jina sakė, dėl jos žmonių sovietėjimo, provincialėjimo, *Šmaikščioji rezistentė* primena Justino Marcinkevičiaus *Dienoraštį be degtarės*. Ypatingai gaivus, nostalgiskas yra „personalijų“ skyrelis, kuriam piešiami vilniečiai, su kuriais eita per pasakas nepasakas, portretai. Įstabiausias iš jų, jau vien dėl to, kad jo pavardė sumirga nuolatos laiškuose, yra Juozo Kanopkos portretas. Idealisto teatrolo, grybavimo meistro, užkietėjusio senbernio, praperkančio visus pinigų skanėstams, naivuolio, pasiryžusio vesti žydaite Irka, „Vaidilos teatro“ lobių saugotojo portretas. Neužgintėjai autentiškas, kaip pripažins visi, kam yra tekę jį pažinoti. Iš tiesų Juozas plaukia Liobytės tekste „Vilniaus gatvėmis visa galva augęs už praeivius, praretėjęs pakaušiu padebesius šluodamas“.

Kita figūra, kuri nuolatos išnyra laišku bei atsiminimų tekstuose

yra poetas Juozas Kekštas, išsiviams pažįstamas kaip vienas iš *Zemės* antologijos narių, kaip ju Shabbes Goy, ir kuri, kaip seną klasioką ir sesers Milės pirmąją meilę, A. Liobytė rėmė kaip įmanydama Varšuvos senelių namuose. Ji teigia, kad J. Kekšto asmenyje tarsi lęšys kaupiasi visos negandos, kokias tik teko išgyventi XX amžiaus žmogui, kuriam buvo lemta įžvelgti giliai ir jauti skaudžiau už kitus. Ji atsargiai priekaištauja kritikams, kad jiems paprastai pakakdavę šešių eilučių paminėti J. Kekštą enciklopedijoje ar *Lietuvių literatūros istorijoje*. O pati ji aptaria jo dalį vienu sakiniu, bet užtat kaip nuostabių, taiklių ir vilnietišku:

„Ir taip, svetimiems svetimas ir saviems — ne savas, suknubo amžinasis piligrimas netoli savo numylėto Vilniaus slenksčio...“

„Norėčiau atgaivinti ją atmintyje tokią, kokia ji buvo, didelių, tamsių akių, trapi, drovi, gal baikšti, gal išdidi, niekada neišmokusi pluktis dėl trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto, niekados jų neragavusi“ — tokiais pabrėžiamais potybiais, bet kaip nedrausmiais, A. Liobytė piešia kitos poetės vilnietės, „nugeltos širdies Onutės“ Miciūtės profilį ir nepaprastai miela yra ta jos atvirybė.

Nemažiau nuosirdžiai skamba ir proginiai rašiniai, skirti buv. mokytojai ir direktoriui Marceliui Šikšniui ir poetui Albinui Žukauskui. Iš visų jų dvelkia dvasinė nepriklausomybė, didelis žmogiškumas, meilė nuskriaustiesiems ir tvirtas tikėjimas idealų gyvenime prasmingumu. Tai vis sudėtinės Aldonos Liobytės asmenybės dalelės ir sunku jas susintetinti, nebent pasisavinant Kazio Sajos vaizdingą pa-lyginimą:

„Man labai graži mįslė, skirta aguonai: kol jauna buvau, rožė žydėjau, kai pasenau — akis įsijau; pro tas akis pati išlindau. Taip atsitinka su žmogum. Šioj žemėj jis lieka nemirtingas tiek, kiek gyvendamas išbarsto, išdaliną save kitiems“.

Šmaikščioji rezistentė Aldona Liobytė. Publicistika, laiška, atsiminimai. Parengė R. S. Saukienė. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1995. 326 puslapiai.